

En hilsen til en stor astronom.

Hans Frandsens æredigt i Tycho Brahes *De Nova Stella*.

af Peter Zeeberg

Tycho Brahes bog om den nye stjerne, *Tychonis Brahe, Dani de nova et nullius aevi memoria prius visa stella*, blev trykt i København i 1573, året efter at den ny stjerne var dukket op på himlen.

Indholdet var temmelig revolutionerende, både i sin metode og i sine resultater: ved hjælp af systematiske observationer, som han tillagde større vægt end den astronomiske litteratur, påviste Tycho Brahe at den nye stjerne befandt sig i den fjerneste ende af universet, i den uforanderlige fiksstjernehimmel.

Her skal vi dog fokusere på en anden del af bogen end den videnskabelige. Som det var normalt i tidens bøger, var denne publikation udstyret med forskellige udenværker i form af digte og breve. Disse paratekstuelle indslag indrammer hovedteksten og præsenterer den i den rette sammenhæng. Først og sidst står to æredigte af to af Tychos venner blandt Københavns akademikere, hhv. Hans Frandsen (1532-84), der var professor i medicin ved Københavns Universitet, og Anders Sørensen Vedel (1542-1616), der var præst ved slotskirken. Efter Frandsens digt følger en brevveksling mellem Tycho og den anden professor i medicin, Johannes Pratensis (1543-76), og før Vedels digt, umiddelbart efter den videnskabelige hoveddel, står Tychos egen bekendte elegi om Urania.¹

1. Bortset fra Frandsens digt er disse tekster i de senere år blevet oversat og analyseret i hhv. Peter Zeeberg, "Tycho Brahes Uraniaelegi. Nyoversættelse, tekst og kommentarer," *Renæssanceforum* 3, 2007; samme, "Amico optimo! Den indledende brevveksling fra Tycho Brahes bog om den nye stjerne (1573) i dansk oversættelse." *Aigis*. Supplementum I: Festskrift til Chr. Gorm Tortzen. 2011; og Minna Skafte Jensen, "Den nye stjerne og den gamle verden. Anders Sørensen Vedels æredigt til Tycho Brahe," i *Latinet i tiden, en festskrift till Hans Aili*, red. Elin Andersson, Erika Kihlman & Maria Plaza, Stockholm 2014, 193-202.

Hans Frandsen var i sin ungdom en succesfuld latindigter, men efter at han kom hjem fra mange års studier i udlandet og blev professor i København, blev det kun til enkelte lejlighedsdigte – heriblandt dette.² Her følger en oversættelse af Frandsens digt, den latinske tekst og et forsøg på at sætte det ind i bogens sammenhæng.

Til den for sin fornemme gamle slægt
og for sin mangesidige lærdom
berømmelige unge mand Tycho Ottesen Brahe til Knudstrup,
sin agtede ven.

At kunne føre sin slægt tilbage til fornemme aner
er for en adelig mand ikke den vigtigste dyd.
Det kommer andetsteds fra, det supplerer alene din hæder
hvis du agter at nå storhedens højeste top.
Men at fylde sit sind med sin dygtigheds hellige stråler
er den indsats hvori virkelig adel består.
Derfor, Tycho, beundrer vi dig der er dobbelt velsignet,
både med ældgammel slægt og med en evnerig ånd.
Findes en æt så ærværdig blandt danskernes adel som netop
Brahernes urgamle slægt, Billernes fornemme blod?
Det er fra dem dit hus har hentet sit højædle udspring,
men dit ædle geni overgår aner og slægt.

2. Om Frandsen som latindigter se især Karsten Friis-Jensen og Minna Skaftte Jensen, "Latindigtningens spejl," i *Dansk Litteraturhistorie* bd. 2, København 1984, 386-438; Minna Skaftte Jensen (red.), *A History of Nordic Neo-Latin Literature*, Odense 1995, 24 ff; og samme, "Humanist Friendship in Sixteenth-Century Denmark," i Minna Skaftte Jensen, *Friendship and Poetry. Studies in Danish Neo-Latin Literature*, red. Marianne Pade m.fl., København 2004, 37-57.

Du har slukket din tørst ved samtlige Pallas' kilder,
anvendt al din tid på at studere alt smukt.
Ja, hvorfor tøver du da med at lade de prægtige skrifter,
udsprunget af dit geni, fæste på højlærd papir?
Tro mig, så vil man se dig overvældet med hæder
når omsider engang fremtiden fælder sin dom.
Da vil din dygtighed hæve sig højt over himlens kredse,
netop som stjernen du så, overgik himmelens lys.

Hans Frandsen
doktor fil. & med.

ANTIQVÆ NOBILITATIS SPLEN-
dore, & multiplicj Eruditione, Iuueni claro,
Tychoni Brahe Otthonidj, Domino de Knuds-
dorp, Amico obseruando.

DVcere præclarum claris maioribus ortum,
Non est præcipuus Nobilitatis honos:
Hoc, aliunde tuis accedit honoribus, altum
Virtutis culmen quisquis adire paras.
Ast Mentem radijs Virtutum tingere sacris,
Est proprium veræ Nobilitatis opus.

Macte animo, Tycho, veteris quem stemmata Gentis,
Quem solers Animus, commoda bina, beant.
BRAHORVM quid enim, & BILDORVM sanguine claro,
Fert magis antiquum Danica Nobilitas.
His generosa tui generis primordia ducens,
Ingenij superas Nobilitate Genus:
Diuinæ latices hausisti Palladis omnes,
Triuisti studijs tempus & omne bonis.
Ergo age, quid dubitas doctis committere chartis,
Quæ sunt Ingenio scripta profecta tuo?
Crede mihi, cumulus veniet tibi magnus honorum,
Iudicium quanto Posteritatis eris.
Tunc tua tolletur multum super æthera Virtus,
Vt vicit reliquas, hæc noua STella, faces.

Iohannes Franciscus Ripensis, Phi-
losophiæ & Medicinæ
Doctor.³

Frandsens digt handler om adel, om slægtsadel over for sjælsadel. Tycho Brahe besidder begge, men slægtsadelen har han fået forærende, sjælsadelen er hans egen, og den er den virkelige adel. Teksten er stramt opbygget. Tre distika præsenterer temaet: en gammel slægt er ikke det vigtigste, den virkelige adel findes i sindet. Et distikon lykønsker Tycho med at han kombinerer begge former for adelskab. Tre distika giver begrundelsen for denne erklæring, opbygget som en parallel til de første tre distika, men nu mere konkret:

3. Diplomatisk transskription. En tekstkritisk udgave af bogen om den nye stjerne findes i J.L.E. Dreyers *Tychonis Brahe Dani Opera Omnia*, vol. 1, Kbh. 1913, s. 1-72, Frandsens digt på s. 5.

Tycho tilhører slægterne Brahe og Bille, og han har suget til sig af lærddommen. De tre afsluttende distika vender sig mod den aktuelle situation. På grund af det foregående – sådan må *ergo* vel forstås – må Tycho ikke holde sig tilbage, men offentliggøre sin bog. Det vil hæve hans berømmelse til stjernerne.

Hvis man kommer uforberedt til bogen, kommer adels-temaet lidt overraskende. Tycho Brahes stand er ikke så meget som antydnet på titelbladet. Der hører vi i detaljer om indholdet, men forfatteren kaldes bare *Tycho Brahe, Danus*. Men så snart vi vender bladet, er temaet dominerende.

Bortset fra det kan der ikke siges at være noget uventet i Frandsens digt. Det er en traditionel hyldest til en adelsmand, der munder ud i en opfordring til at udgive den bog vi står med i hånden, og en smuk sammenligning mellem Tycho og den nye stjerne: han vil ligesom den overstråle alle andre.

Men i realiteten er der mere på spil. Tycho forklarede selv langt senere i livet hvordan han i 1573 havde haft svært ved at overvinde den traditionelle modvilje mod at adelige beskæftigede sig med akademiske sager, og ikke mindst publicerede den slags.⁴ Hvor tilbageholdende han faktisk selv var, er svært at afgøre. Det er sandsynligt at det først og fremmest handler om modstand fra hans adelige bagland. Men under alle omstændigheder involverede hans beslutning om at publicere bogen overvindelse af en modstand. Og når man ser nærmere efter, er store dele af bogens paratekst styret af dette konventionsbrud.

Set i det lys er Frandsens traditionelle hyldest og hans opfordring til Tycho om at publicere bogen ikke en tilfældig floskel. Formuleringen *Ergo age, quid dubitas ...* ("hvorfør tøver du ...") er meget bevidst valgt. Under normale omstændigheder betyder *quid dubitas* næppe meget mere end "skynd dig". Men her kan man, hvis man vil, læse hele den standsbetingede tilbageholdenhed ind i det og se det som en opfordring til at sprænge de konventioner der holder ham tilbage. Og adverbiet *ergo* antyder at der i de foregående vers slægts- og sjælsadel er tale om en argumentation. Slægten er ikke det vigtigste (*Non est præcipuus Nobilitatis honos*, v. 2), dine egne kvaliteter (*virtutes*) har større vægt, derfor skal du publicere din forskning. Trods slægtens modstand, fristes man til at tilføje.

4. Se især Zeeberg 2007 (jf. note 1), s. 2.

Digtet står på versosiden af titelbladet. På den modstående side begynder det brev fra Johannes Pratensis der sammen med Tychos svar fungerer som bogens forord. De to medicinprofessorer ser på hinanden hen over opslaget. Og i en vis forstand taler de også til hinanden. Overskriften over Pratensis' brev adresserer brevet til Tycho som *Iuueni docto, & verè nobili*. "Lærd og virkeligt adelig" er en ganske naturlig formulering i en sammenhæng som denne. Men her, over for Frandsens digt, bliver det et ekko af Frandsens udsagn.

På samme måde tager indholdet i Pratensis' brev temaet op fra Frandsens *quid dubitas*. Pratensis opfordrer Tycho til at publicere, og argumenterer imod alle de indvendinger han forudser fra Tychos side. Det er ikke standsmæssige indvendinger, men faglige om man så må sige. Teksten er for omfattende, for kompliceret at trykke osv. Det fremgår at afhandlingen om den nye stjerne kun er et appendiks til et større arbejde, en astronomisk kalender, og Pratensis foreslår Tycho at begrænse publikationen til dette appendiks og enkelte andre afsnit.

I sit svarbrev, der følger efter, går Tycho ind på forslaget. Også hans argumentation er primært faglig, men standstemaet antydes. Afhandlingen har aldrig været tænkt til publikation, forklarer han. Hvis Pratensis vil publicere den, må han gøre det, men uden at opgive forfatterens navn, højst i form af et anagram. Det sidste er, som vi har set, spil for galleriet. Navnet står tydeligt på titelbladet. Og aldrig så snart har han udtrykt denne tilbageholdenhed før tonen skifter, og brevet ender i et direkte opgør med de adelige konventioner der hæmmer astronomen.

Hele den indledende del af bogen, Frandsens digt og de to breve, kan ses som et elegant retorisk forløb, hvor forfatteren tilsyneladende bevæger sig fra en traditionel adelig indstilling over en beslutning om at publicere afhandlingen til et helhjertet udtryk for oprør mod de adelige konventioner. Men altså kun tilsyneladende: Den tilbageholdenhed der udtrykkes, handler udelukkende om det faglige. Først på det punkt hvor reservationerne er overvundet, dukker standstemaet op. Det eneste der antyder at Tycho selv nærede standsmæssige reservationer, men uden at udtrykke det direkte, er ideen om en anonym publikation. Umiddelbart derefter går han til modangreb ud fra den modsatte holdning.

Dette forløb udfoldes i den store allegoriske elegi *In Uraniam*, der følger efter den videnskabelige del af bogen. Her er det musen Urania der opfordrer Tycho til at hellige sig astronomien og publicere sine resultater om den nye stjerne, hvorefter Tycho selv tager det endelige opgør med sin adelige baggrund.

Dette er på sin vis Tychos svar på den opfordring Frandsen fremsætter i sit digt. Og det understreges af at musens opfordring til astronomen, midt i elegien, formuleres med præcis samme vending som i Frandsens digt:

Ergò age, quid dubitas? nostros nunc incipe cultus,

Nå, hvad venter du på? Tag fat, vis min helligdom ære (v. 117)⁵

– hvorpå Tycho selv svarer med ord der genoptager Frandsens argumentation om slægtsdelen som mindre værd fordi den kommer udefra:

Et licet ipse etiam, genitus de Gente BRAHORVM,

Nomen ab insigni Nobilitate traham:

Et licet antiquus materni sanguinis ordo

BILDORVM celebrem me quoque stirpe ferat:

Nil tamen his moueor. Nam, quæ non fecimus Ipsi

Et Genus et Proauos, non ego nostra voco.

Og skønt jeg selv sågar, som en ætling af BRAHERNES stamme,

har mit fornemme navn fra en betydelig slægt,

og skønt den urgamle BILLEslægts blod på mødrene side

5. Tekst og oversættelse efter Zeeberg 2007 (jf. note 1).

også må hæve mig op mellem de fornemme folk,
rør det mig ikke, for det som jeg ikke personlig har frembragt,
såsom aner og slægt, kalder jeg ikke for mit.

(v. 191-196)

Reelt er det næppe Tycho der alluderer til Frandsen. Det er vel omvendt. Men der er god grund til at tro at virkningen er tilsigtet fra Tychos side. Fra hans korrespondance ved vi at han senere i livet planlagde parateksten i sine bøger nøje og detailstyrede indholdet i de æredigte han bestilte fra andre.⁶ Der er ingen grund til at tro at det samme ikke er tilfældet her.

Hvad så med Vedels digt, der afslutter bogen? Det handler ikke om adelskab, og dårligt nok om Tychos Brahes nye videnskab. Som Minna Skaftte Jensen fremhæver, bygger Vedels digt på Tychos afhandling,⁷ men hvor Tychos eget digt fokuserer på det matematiske, de eksakte resultater, handler Vedels om de astrologiske. Det er et eskatologisk digt. I en højstemt, dystert tone fokuserer han på de ulykker stjernen varsler. I den forstand peger Vedels digt i en helt anden retning end resten af parateksten. Til gengæld anlægger det den synsvinkel der er relevant i den verden han repræsenterer, nemlig hoffet i det stærkt lutherske Danmark. Ud over at være en egenrådig forsker var Tycho Brahe også i hoffets tjeneste, bl.a. som kunstagent i det store udland.⁸ Og få år efter blev han officielt udnævnt til kongelig *mathematicus*.

Der er god grund til at læse parateksten i bogen om den nye stjerne som en samlet tekst, hvor Frandsens elegante indledende digt har en vigtig funktion.

6. Peter Zeeberg, "Neo-Latin poetry in its social context. Some statistics and some examples from sixteenth century Denmark", *Mare Balticum - Mare Nostrum, Latin in the Countries of the Baltic Sea (1500-1800)* (Annales Academiae Scientiarum Fennicae B 274), Jyveskylä 1994, 9-21.

7. Skaftte Jensen 2014 (jf. note 1).

8. Se især John Robert Christianson, *Tycho Brahe. Renæssancen på Hven*. København 2008, 19ff (dansk oversættelse af *On Tycho's Island - Tycho Brahe, Science, and Culture in the Sixteenth Century*, Cambridge 2000)